

Dějiny českého a československého práva

Ladislav Vojáček

Vývoj práva 1945 – 1989

Výkon zákonodárné činnosti

- prezident republiky s vládou
- Národní shromáždění (1969 Federální shromáždění)
- Slovenská národní rada
  - Sbor pověřenců (1945-46)
  - nařízení (od 1948 zákony) SNR
  - v padesátých a na začátku šedesátých let minimální aktivita
- Česká národní rada (od 1968)

Zákonodárství 1945 – 1948

- konfiskace nepřátelského zemědělského a jiného majetku, národní správa a FNM
- retribuce
- národní správa + znárodnění + revize pozemkové reformy (1947)
- novela občanských soudních řádů 1947 (zejména „právo chudých“)
- sjednocení postihu protistátních TČ (1947)
- pracovní povinnost (1945)

Retribuce

= potrestání válečných provinilců, zrádců a kolaborantů

- retribuční dekrety (16, 17 a 138/1945 Sb.)
- zákon č. 115/1946 Sb. o právnosti jednání souvisícího s bojem o znovunabytí svobody ...;
  - 30. září až 28. října 1945
  - obdoba např. v Rakousku, Francii nebo Itálii
- nař. SNR č. 33/1945 Zb. n. SNR
  - mimořádné lidové soudy

Hospodářské otázky

- a) národní správa (5/1945 Sb. a 50/1945 Zb. n. SNR)
- b) konfiskace pozemkového majetku ...
- c) postavení klíčového průmyslu pod státní vedení (zejm. č. 100 – 103/1945)
- d) zajištění práce a výdělků
- e) obnova průmyslu a
- f) zajištění zemědělské výroby a postavení rolníků

Obecně o právu – poúnorové pojetí

- třídní pojetí
- vycházelo z učení o vztahu hospodářské základny a společenské nadstavby
- nadstavba odvozená ze základny, ale může a musí na ni aktivně působit
  - zvláštní úloha nadstavby po revoluci
- právo = součást nadstavby
  - vychází z potřeb ekonomické základny, proto musí být otevřeně třídní
- úkoly: likvidace a potlačování starého
+ formování a upevňování nového

Základní etapy vývoje čs. práva po roce 1948

- ústava 1948; poúnorová opatření
- právnická dvouletka
- změny z první poloviny 60. let
- listopadové změny

1. Ústava 1948

- OP: nové pojetí vlastnictví
- RP: rovnoprávné postavení mužů a žen v rodině, zrovnoprávnění nemanželských dětí, zvláštní ochrana státu

Zákon na ochranu lidově demokratické republiky 1948 č. 231/1948 Sb.

- návaznost na zákon na ochranu republiky 1923
- upravoval odpovědnost za trestné činy proti vnější a vnitřní bezpečnosti státu a proti mezinárodním vztahům
- nástroj třídně pojaté represe
- K 231

2. Kodifikace z právnické dvouletky

- zákon o právu rodinném (č. 265/1949 Sb.)
- série trestněprávních předpisů (č. 86-89/1950 Sb.)
  - trestní zákon a trestní řád
  - trestní zákon správní a zákon o trestním řízení správním
- základní občanskoprávní předpisy (č. 141 a 142/1950 Sb.)
  - občanský zákoník a občanský soudní řád

Zákon o právu rodinném (1949)

- chybí zasnoubení
- manželství = souhlasné prohlášení muže a ženy před NV nebo ...
- okolnosti vylučující uzavření manželství
- rozvod (především zájem společnosti)
- zákonné majetkové společenství manželů
- rodičovská moc
- osvojení a poručenství

Dílčí změny z padesátých let

- 1955: dílčí uvolnění rozvodů (proti vůli toho, kdo nebyl viníkem rozvratu, ...)
- 1957: zákon o umělém přerušení těhotenství
- 1958: nová forma osvojení (zápis jako rodič)
- 1959: rozhodování o právech a povinnostech k dětem součástí řízení o rozvodu
- 1959: přenesení některých rozhodnutí na NV

Trestní zákon z roku 1950

- obecná a zvláštní část (10 hlav)
- teze o zostřování třídního boje
- trestný čin
- účel trestu: primárně „*zneškodnit nepřítele pracujícího lidu*“
- nerozlišoval politické a kriminální delikty
- trest nápravného opatření

Trestní řád č. 87/1950 Sb.

- navazoval na zákon o zlidovění soudnictví z roku 1948
- snaha zjednodušit soudní řízení
- tradiční zásady, i když někdy nově interpretované
  - (zásady materiální pravdy, veřejnosti, ústnosti a bezprostřednosti řízení, volné hodnocení důkazů, právo na obhajobu)
- zrušena instituce vyšetřujícího soudce
- možnost zneužití

Milada Horáková

L. Svoboda a R. Slánský v Karlových Varech

Trestní zákon správní č. 88/1950 Sb.

- obdobné principy a struktura jako TZ
  - obecná a zvláštní část
- úprava postihu méně společensky nebezpečných deliktů, uskutečňovaného mimosoudní cestou
- snaha postihnout všechny formy nepřátelské činnosti
  - úvodní široké skutkové podstaty
- hlavní tresty: odnětí svobody až do jednoho roku + veřejné pokárání + pokuta

Trestní řád správní č. 89/1950 Sb.

- sjednotil rozdílné předpisy a rušil různé formy trestního řízení správního
- národní výbory
- ústní nebo písemném řízení +
  - blokové nebo příkazní řízení
- + zvláštní řízení
  - proti mladistvým, v nepřítomnosti ...

Novelizace trestních předpisů z padesátých let

- z. č. 63/1956 Sb., kterým se měnil a doplňoval trestní zákon
- trestní řád č. 64/1956 Sb.
- z. č. 102/1953 Sb., kterým se měnila a doplňovala některá ustanovení trestního práva správního
- z. č. 14/1957 Sb., kterým se měnil a doplňoval trestní zákon správní

Občanský zákoník č. 141/1950 Sb.

- stručná úvodní ustanovení (1 – 3)
- obecná ustanovení
- věcná práva
- závazková práva
- dědické právo
- přechodná a závěrečná ustanovení

Druhy vlastnictví

- socialistické
  - státní vlastnictví (národní majetek)
  - družstevní vlastnictví
- osobní
- soukromé
(ústava předvídala i komunální vlastnictví)

Předpisy doplňující OZ z roku 1950

- úprava hospodaření s byty a nebytovými prostory
  - z. č. 111/1950 Sb. (nebytové prostory)
  - zákon o hospodaření s byty (č. 67/1956 Sb.)
  - z. č. 27/1959 Sb. o družstevní bytové výstavbě
  - z. č. 71/1959 Sb. o opatřeních týkajících se některého soukromého domovního majetku
  - z. č. 147/1961 Sb. – změna a doplnění zákona z. č. 67/1956 Sb.
- úprava pojistné smlouvy (z. č. 189/1950 Sb.)
- úprava směnečného a šekového práva (z. č. 191/1950 Sb.)
- z. č. 115/1953 Sb. o autorském právu

Občanský soudní řád 1950

- zásada materiální pravdy
- prakticky zaniklo rozlišování řízení na sporné a nesporné
- posilnil postavení prokuratury v civilním řízení

Další předpisy z právnické dvouletky

- zákon č. 58/1950 Sb. o vysokých školách
- rámcový zákon o organizaci JZD č. 69/1949 Sb.
- zákon č. 99/1950 Sb. o hospodářských smlouvách a státní arbitráži a zákon č. 103/1950 Sb. o národních podnicích průmyslových
(= východisko pro vznik hospodářského práva)

Hospodářské vztahy

- hospodářské závazky (rámcově v OZ):
  - na smluvním základě
  - z různých rozhodnutí a jiných skutečností
- zákon č. 99/1950 Sb. o hospodářských smlouvách a státní arbitráži
- 1955 – vl. nař. o hospodářských smlouvách
  - rámcové hospodářské smlouvy
  - dílčí hospodářské smlouvy
- 1958 – zákon o hospodářských vztazích mezi socialistickými organizacemi

Národní podniky a hospodářské řízení

- č. 103/1950 – zákon o národních podnicích průmyslových
- 1955 – zákon o národních podnicích a některých jiných hospodářských organizacích (= trusty, kombináty)
- 1958 – novela (součást reformy – VHJ)

3. Kodifikace ze šedesátých let

- trestní zákon a trestní řád (č. 140 a 141/1961 Sb.)
- přestupkový zákon (č. 60/1961 Sb.)
- zákon o přečinech (č. 150/1969 Sb.)
- zákon o správním řízení (č. 91/1960 Sb.) a správní řád (č. 71/1967 Sb.)
- občanský zákoník a občanský soudní řád (40/1964 Sb.)
- zákon o rodině (č. 94/1963 Sb.)
- hospodářský zákoník (č. 109/1964 Sb.)
- zákoník práce (č. 65/1965 Sb.)
- zákoník mezinárodního obchodu (č. 101/1963 Sb.)
- notářský řád (č. 95/1963 Sb.)

Trestní zákon č. 140/1961 Sb.

- chráněné zájmy tvořily nedílnou jednotu
- snížily se trestní sazby
  - maximální výměra trestu odnětí svobody 15 let
  - trest smrti se stal výjimečným
- kritéria společenské nebezpečnosti TČ
- X převážně represivní podoba
- zjevné neodůvodněné disproporce mezi tresty
- široké formulace skutkových podstat

Změny z poloviny šedesátých let

- novela TZ č. 56/1965 Sb.
  - některé nové skutkové podstaty + zpřísněn postih za opuštění republiky + zpřísněny podmínky pro podmíněný odklad výkonu trestu odnětí svobody
- zákon č. 58/1965 Sb.
  - zpřísnil postih některých rozmáhajících se forem drobné kriminality, pokud se jich pachatel dopustil opakovaně + rozhodování o opakovaně spáchaných drobných deliktech přenesl na okresní soudy
- zákon č. 59/1965 Sb. o výkonu trestu

Trestní řád č. 141/1961 Sb.

- výslovně formuloval zásadu presumpce nevinny
- zdůraznil zásady objektivní pravdy, ústnosti v řízení před soudy a bezprostřednosti dokazování.
- vycházel ze zásady in dubio pro reo
- šetření ústavně zaručených práv občanů
- vzájemná kontrola orgánů činných v trestním řízení
- větší účast pracujících při boji s kriminalitou
  - práva společenských organizací
    - účastnit se v hlavním líčení
    - poskytnout záruku za obviněného
    - některé méně závažné TČ činy před místní lidové soudy

Přestupkový zákon z roku 1961

- č. 60/1961 Sb. o úkolech národních výborů při zajišťování socialistického pořádku
- projednávání **přestupků** podle tohoto zákona a zákona č. 91/1960 Sb. o správním řízení (pak správního řádu č. 71/1967 Sb.)
- NV příslušelo projednávat také provinění
- akcent na výchovné působení kolektivu

Přestupek

- zaviněné jednání uvedené v přestupkovém zákoně, nebo
- zaviněné porušení povinnosti stanovené v jiném právním předpise
  - pokud se ním stěžovalo plnění úkolů státní správy, rušil veřejný pořádek nebo socialistické soužití občanů a
  - nešlo-li o provinění nebo o trestný čin

Zákon o přečinech č. 150/1969 Sb.

- zpřísnění odpovědnosti za „*skutky proti veřejnému pořádku*“
- o přečinech zpravidla rozhodovali samosoudci
- zákon zavedl objasňování

Úprava občanského práva po roce 1960

- podstatná ustanovení přímo v ústavě
  - o vlastnictví (čl. 8 až 10)
  - o právnických osobách (čl. 11)
  - některá ustanovení hlavy II o základních právech a povinnostech občanů
- občanský zákoník z roku č. 40/1964 Sb.
  - užší pojetí OZ
  - Preambule
  - úvodní Zásady občanskoprávních vztahů
  - osm částí (524 §)

Jednotlivé části OZ

- obecná ustanovení
- socialistické společenské vlastnictví a osobní vlastnictví
- osobní užívání bytů
- služby
- práva a povinnosti z jiných právních úkonů
- občanskoprávní odpovědnost
- dědické právo
- závěrečná ustanovení (zde soukromé vlastnictví)

Předpisy navazující na OZ z roku 1964

- zákon o rodině (č. 94/1963 Sb.)
- hospodářský zákoník (č. 109/1964 Sb.)
- zákoník práce (č. 65/1965 Sb.)
- zákoník mezinárodního obchodu (č. 101/1963 Sb.)

Zákon o rodině č. 94/1963

1. Manželství (podobně jako dříve)
  2. Vztahy rodičů a dětí (nově: „*práva a povinnosti k dětem*“)
  3. Výchova nezletilých dětí (nejen rodiče; širší práva NV)
  4. Výživné (postup při určování otcovství; nezrušitelné osvojení)
- = neupravoval majetkové vztahy (OZ:
- bezpodílové spoluvlastnictví manželů
  - společné užívání bytu manžely
  - společné užívání pozemku)

Hospodářské právo

- zrušení ObchZ občanským zákoníkem z roku 1950
- dílčí předpisy (národohospodářské plánování, národní podniky a hospodářské řízení, hospodářské vztahy)
- hospodářský zákoník č. 109/1964 Sb.

Hospodářský zákoník 1964 (1)

- československé specifikum
- upravil vztahy vznikající při
  - plánovitém řízení NH
  - vlastní činnosti socialistických organizací
- nově:
  - vlastnictví společenských organizací
  - vlastnictví jiných socialistických organizací

Hospodářský zákoník 1964 (2)

- Preambule
- Zásady hospodářských vztahů
- 12 částí (zejména zásady plánování a financování hospodářské činnosti, hosp. soustava, organizace hosp. činnosti, postavení socialistických organizací, jejich hospodaření, závazkové vztahy soc. organizací, platební a úvěrové vztahy)

Pracovní právo

- úprava nejdříve roztržštěna
  - zlepšení postavení zaměstnanců (prodloužení placené dovolené, bezpečnost a ochrana zdraví)
  - zákon o státní mzdové politice 1948
  - 1959 místo závodních rad závodní výbory ROH
  - X úprava rozmíst'ování pracovních sil
= převládají veřejnoprávní prvky
- zákoník práce č. 65/1965 Sb.
- dílčí opatření z pozdější doby

Zákoník práce č. 65/1965 Sb.

- univerzální právní předpis, upravující pracovněprávní vztahy všech zaměstnanců
- úprava pracovního poměru podobně jako dříve
- vliv mezinárodních smluv

Dílčí opatření z pozdější doby

- 1969 – sankční rozvázání pracovního poměru
- novela 1988 = souvislost s chystanou přestavbou hospodářského mechanismu

Občanský soudní řád 1963

- podobně jako předchozí +
- nová systematika
- stížnost pro porušení zákona a obnova řízení
- rozšířil poučovací povinnost soudu
- neupravoval povolování zadržet osobu v ústavu (zdravotnické orgány)
- neměl ustanovení o projednávání dědictví nebo o soudní úschově (notářský řád)
- výkon rozhodnutí (= exekuční řízení)

Kodifikace ze šedesátých let

- trestní zákon a trestní řád (č. 140 a 141/1961 Sb.)
- přestupkový zákon (č. 60/1961 Sb.)
- zákon o přečinech (č. 150/1969 Sb.)
- zákon o správním řízení (č. 91/1960 Sb.) a správní řád (č. 71/1967 Sb.)
- občanský zákoník a občanský soudní řád (40/1964 Sb.)
- zákon o rodině (č. 94/1963 Sb.)
- hospodářský zákoník (č. 109/1964 Sb.)
- zákoník práce (č. 65/1965 Sb.)
- zákoník mezinárodního obchodu (č. 101/1963 Sb.)
- notářský řád (č. 95/1963 Sb.)

4. Změny z let 1989 – 1992

- velká novela občanského zákoníku 1991
- novelizace hospodářského zákoníku + obchodní zákoník č. 513/1991 Sb.
- novelizace trestního zákoníku
- novelizace procesních předpisů ad.

Polistopadové změny

- soulad s Listinou základních práv a svobod
- jednotný institut vlastnictví
- novela OZ 1991: OZ = obecný základ celého soukromého práva
  - princip privátní autonomie
- zmírnění majetkových křivd (1990, 1991, 1993)
- malá a velká privatizace (1990 a 1991)

Obchodní právo

- novelizace HZ z let 1990 a 1991
- obchodní zákoník č. 513/1991 Sb.

Pracovní právo

- 1990 – úprava pracovněprávních vztahů při soukromém podnikání
- 1991
  - zákon o zaměstnanosti
  - o kolektivním vyjednávání
  - novela ZP (posílení principu smluvní volnosti)

Trestní právo

- zrušen trest smrti
- změněny podmínky výkonu trestu odnětí svobody
- zanikl trest nápravného opatření
- odstranění zideologizovaných ustanovení
- rovnoprávná ochrana všem druhům vlastnictví
- zrušen zákon o přečinech